

Κοινωνική κινητικότητα στην ΕΕ

Εισαγωγή

Σε ολόκληρη την ΕΕ, πολίτες και κυβερνήσεις των κρατών μελών ανησυχούν ολοένα και περισσότερο ότι –για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες– οι νεότερες γενιές θα έχουν λιγότερες ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης σε σχέση με τις προηγούμενες. Την ανησυχία αυτή συμμαρύνουν οι άνθρωποι με χαμηλά εισοδήματα και τα μεσαία κοινωνικά στρώματα. Η παρούσα έκθεση ρίχνει περισσότερο φως στη συζήτηση σχετικά με την κοινωνική κινητικότητα στα κράτη μέλη της ΕΕ και παρέχει νέα στοιχεία όσον αφορά τα μοτίβα της κοινωνικής κινητικότητας σε διαγενεακό επίπεδο. Εξετάζει τον βαθμό στον οποίο το οικογενειακό υπόβαθρο έχει καθορίσει τις προοπτικές των ανθρώπων για κοινωνική κινητικότητα κατά τις πρόσφατες δεκαετίες. Προσδιορίζει επίσης τους βασικούς φραγμούς ως προς την κοινωνική κινητικότητα και εξετάζει πολιτικές που στοχεύουν στη διευκόλυνση της κοινωνικής ανέλιξης και της ισότητας των ευκαιριών, ιδίως στους τομείς της παιδικής μέριμνας, της προσχολικής και σχολικής εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας.

Πρόκειται για την πρώτη έκθεση που εξετάζει μοτίβα κοινωνικής κινητικότητας στο σύνολο των 28 κρατών μελών. Μελετά την απόλυτη κοινωνική κινητικότητα (τον βαθμό και τη φύση των διαρθρωτικών, επαγγελματικών αλλαγών και της κοινωνικής προόδου), καθώς και τη σχετική κοινωνική κινητικότητα (ή «κοινωνική ρευστότητα») – τις ευκαιρίες μετακίνησης των ανθρώπων μεταξύ ορισμένων επαγγελματικών τάξεων. Σε αντίθεση με προηγούμενες μελέτες στο συγκεκριμένο πεδίο, η έκθεση αναλύει ποσοτικά δεδομένα σχετικά με τα μοτίβα κοινωνικής κινητικότητας για άνδρες και γυναίκες ξεχωριστά, υπογραμμίζοντας την ολοένα και πιο σημαντική διάσταση του φύλου. Οι ποσοτικές πληροφορίες αναδεικνύουν τα πιο πιεστικά ζητήματα από πλευράς πολιτικού διαλόγου, τους βασικούς φραγμούς ως προς την κοινωνική κινητικότητα και τις πολιτικές για την ενίσχυση της ισότητας των ευκαιριών και της κοινωνικής κινητικότητας. Στις εν λόγω αναλύσεις, η επαγγελματική κατάσταση λαμβάνεται ως βασικός δείκτης για τη μέτρηση της κοινωνικής κινητικότητας.

Πλαίσιο πολιτικής

Η στρατηγική Ευρώπη 2020 ερμηνεύει την κοινωνική κινητικότητα κυρίως από πλευράς ισότητας των ευκαιριών: «Πρόκειται για εξασφάλιση πρόσβασης και ευκαιριών για όλους καθόλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής.» Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θέσει το ζήτημα της δίκαιης μεταχείρισης μεταξύ των βασικότερων προτεραιοτήτων της.

Η συνεχιζόμενη διαβούλευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον ευρωπαϊκό πυλώνα των κοινωνικών δικαιωμάτων αναδεικνύει τον αρνητικό αντίκτυπο των διευρυνόμενων ανισοτήτων για την κοινωνική κινητικότητα, προσδιορίζοντας την άνιση πρόσβαση στην παιδική μέριμνα, στην εκπαίδευση και στην υγεία ως βασικούς φραγμούς για την επίτευξη της ισότητας των ευκαιριών.

Η έρευνα εντόπισε τους συνηθέστερους ανασταλτικούς παράγοντες στο πλαίσιο της συζήτησης για μια «δίκαιη κοινωνία» στα κράτη μέλη –όπου οι άνθρωποι έχουν ίσες ευκαιρίες καλής διαβίωσης και πρόσβασης σε πόρους– ως εξής: διευρυνόμενες εισοδηματικές ανισότητες, μειωμένη πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες, χρονίζουσες ανισότητες στην εκπαίδευση, μεταβίβαση της φτώχειας από γενιά σε γενιά, εκτεταμένες ανισότητες μεταξύ των φύλων, ενσωμάτωση των μεταναστών, ευνοιοκρατία και διαφθορά και εντεινόμενες ανισότητες μεταξύ περιφερειών.

Κύριες διαπιστώσεις

- Οι διαρθρωτικές αλλαγές (αλλαγές των επαγγελματικών δομών και του μεγέθους του πληθυσμού σε διάφορα επαγγέλματα) κατέστησαν δυνατή την κοινωνική ανέλιξη τριών γενεών κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα.
- Πιο πρόσφατα, διαρθρωτικές αλλαγές είχαν ως αποτέλεσμα την περαιτέρω εξομοίωση των επιπέδων απόλυτης κοινωνικής κινητικότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών.
- Τα επίπεδα της σχετικής κοινωνικής κινητικότητας στα κράτη μέλη της ΕΕ συνέκλιναν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα: είναι περισσότερο όμοια για τη γενιά 1946–1964 σε σύγκριση με τη γενιά 1927–1946. Ωστόσο, όσον αφορά εκείνους που γεννήθηκαν μετά το 1965 παρατηρείται μια επιβράδυνση της σύγκλισης – αν όχι απόκλιση– μεταξύ χωρών.
- Σε έξι χώρες η κοινωνική ρευστότητα παρουσίαζε συνεχή αύξηση για τις τρεις υπό εξέταση γενιές: Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Ελλάδα, Κάτω Χώρες και Σλοβακία.
- Σε τέσσερις χώρες η γενιά 1965–1975 χαρακτηρίστηκε από μείωση της κοινωνικής ρευστότητας: Αυστρία, Βουλγαρία, Γαλλία και Σουηδία.
- Σε τέσσερις χώρες η κοινωνική ρευστότητα (σχετική κινητικότητα) παρέμεινε σταθερή κατά την περίοδο αναφοράς: Γερμανία, Ιρλανδία, Πολωνία και ΗΒ.

- Η κοινωνική ρευστότητα μεταξύ των ανδρών μειώθηκε (ιδίως για τη γενιά 1965–1975) στην Αυστρία, τη Βουλγαρία, την Εσθονία, τη Γαλλία, τη Σουηδία και το ΗΒ.
- Η κοινωνική ρευστότητα μεταξύ των ανδρών αυξήθηκε στη Γερμανία και στην Ισπανία. Αυξήθηκε επίσης στο Βέλγιο, τη Δανία, τη Φινλανδία, την Ελλάδα, τις Κάτω Χώρες και τη Σλοβακία – χώρες όπου η κοινωνική ρευστότητα είναι υψηλή και για τα δύο φύλα.
- Η κοινωνική ρευστότητα έχει κατά κανόνα αλλάξει λιγότερο για τις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες. Έχει αυξηθεί στο Βέλγιο, στην Τσεχική Δημοκρατία, στη Φινλανδία, στις Κάτω Χώρες και στο ΗΒ. Αντιθέτως, έχει μειωθεί στην Αυστρία, στη Γερμανία, στην Ισπανία και στη Σουηδία.

Δείκτες πολιτικής

Ο πολιτικός διάλογος σχετικά με την κοινωνική κινητικότητα θα πρέπει να πλαισιώνεται προσεκτικά ώστε να διακρίνεται η απόλυτη κοινωνική κινητικότητα από τη σχετική κοινωνική κινητικότητα και να γίνεται κατανοητή η σημασία αυτών των εννοιών για την πολιτική. Η ερμηνεία των ερευνητικών αποτελεσμάτων για τη χάραξη πολιτικής πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά και την ποιότητα των δεδομένων, τον υπό αξιολόγηση πληθυσμό και τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται η κινητικότητα μέσω άλλων μεθοδολογικών ζητημάτων – χαρακτηριστικά τα οποία επηρεάζουν σημαντικά τα αποτελέσματα. Καθώς οι διαπιστώσεις δείχνουν ότι το κοινωνικό υπόβαθρο εξακολουθεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο όσον αφορά τις ευκαιρίες ζωής, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ, εθνικό και περιφερειακό θα πρέπει να αναγνωρίσουν τη σημασία του και να εφαρμόσουν μέτρα για την προώθηση των ίσων ευκαιριών για κοινωνική ανέλιξη ώστε να μπορεί ο καθένας, ανεξαρτήτως κοινωνικού υποβάθρου, να αξιοποιεί τις δυνατότητές του.

Επιπλέον, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να μελετούν προσεκτικά τους δείκτες κοινωνικής κινητικότητας: για τη μέτρηση της κοινωνικής κινητικότητας επιλέχθηκαν οι συνηθέστεροι δείκτες, όπως το εισόδημα και το επάγγελμα, ώστε να καταγραφεί σωστά το βιοτικό επίπεδο. Ένα μειονέκτημα είναι ότι οι δείκτες αυτοί αφορούν ανθρώπους με ώριμη επαγγελματική ή εισοδηματική κατάσταση. Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να εξετάσουν την ανάγκη περαιτέρω προσαρμογής και ανάπτυξης των δεικτών ώστε να αντικατοπτρίζονται οι αλλαγές στα προγενέστερα στάδια της ζωής, όπως η εκπαίδευση ή η κατάσταση απασχόλησης.

Μελέτη των δεικτών κοινωνικής κινητικότητας: Οι συνηθέστεροι δείκτες για τη μέτρηση της κοινωνικής κινητικότητας είναι είτε το εισόδημα είτε το επάγγελμα. Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να μελετήσουν την ανάγκη περαιτέρω προσαρμογής και ανάπτυξης των δεικτών ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι αλλαγές που συντελούνται στην αγορά εργασίας (για παράδειγμα, αλλαγές στις θέσεις εργασίας και νέες μορφές απασχόλησης) και οι ευρύτερες κοινωνικές εξελίξεις (για παράδειγμα, η αυξανόμενη σημασία του πλούτου).

Διερεύνηση των λόγων επιτυχίας ή αποτυχίας στην προώθηση της κοινωνικής ρευστότητας: Έξι χώρες (Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Ελλάδα, Κάτω Χώρες και Σλοβακία) κατόρθωσαν να διατηρήσουν υψηλά επίπεδα κοινωνικής ρευστότητας τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες κατά τις πρόσφατες δεκαετίες. Η έρευνα θα μπορούσε να εξετάσει τους βασικούς παράγοντες αυτού του φαινομένου και να διερευνήσει τους λόγους της στασιμότητας –ή ακόμη και της μείωσης– της ρευστότητας σε πολλές χώρες (ιδίως μεταξύ των ανθρώπων που γεννήθηκαν μετά το 1964).

Προτεραιότητα στους άνδρες της γενιάς X κατά τη χάραξη πολιτικής: Περισσότερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις μειούμενες ευκαιρίες ζωής για τους άνδρες που γεννήθηκαν μετά το 1964, οι προοπτικές των οποίων έχουν επιδεινωθεί σημαντικά σε πολλές χώρες. Πρέπει να θεσπιστούν πολιτικές για την αναστροφή αυτής της τάσης.

Εντοπισμός και καταπολέμηση των φραγμών ως προς τις ίσες ευκαιρίες: Οι θεσμικοί φραγμοί μπορούν να αντιμετωπιστούν με την ενίσχυση της εξωστρέφειας των κλειστών επαγγελμάτων ή επαγγελματικών ομάδων, με τη διασφάλιση δίκαιης και διαφανούς πρόσβασης στα επαγγέλματα και με την καταπολέμηση της ευνοιοκρατίας. Εν τω μεταξύ, οι κοινωνικές επενδύσεις μπορούν να δώσουν ώθηση στην ισοτιμία των ευκαιριών –π.χ. βελτιώνοντας την ποιότητα και τον βαθμό κάλυψης της προσχολικής εκπαίδευσης, παρέχοντας αντισταθμιστική χρηματοδότηση για λιγότερο ευνοημένους μαθητές και διασφαλίζοντας καλύτερη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.

Διασφάλιση του ότι τα πιο προηγμένα από οικονομική άποψη κράτη μέλη θα διατηρήσουν την προσήλωση των πολιτικών τους στις ίσες ευκαιρίες: Η κοινωνική ρευστότητα δεν θα εξακολουθήσει πιθανότατα να αναπτύσσεται επ' αόριστον και ενδέχεται να βρίσκεται ήδη σε στασιμότητα στα πιο ανεπτυγμένα κράτη μέλη της ΕΕ. Οι εν λόγω χώρες πρέπει να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους να διατηρήσουν την κοινωνική ρευστότητα και να διασφαλίσουν ευκαιρίες για τους νεοεισερχόμενους (εθνοτικές μειονότητες και μετανάστες).

Οργάνωση του εκπαιδευτικού προσανατολισμού προς όφελος όλων των μαθητών: Ο πρώιμος διαχωρισμός ο εκπαιδευτικός προσανατολισμός των μαθητών μπορεί να λειτουργήσει ως φραγμός της κοινωνικής κινητικότητας. Ωστόσο, όταν βασίζεται σε αντικειμενικά πρότυπα και παρακολούθηση, μπορεί επίσης να αποτρέπει την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου για τα παιδιά με λιγότερες ακαδημαϊκές ικανότητες. Επομένως, η συζήτηση δεν θα πρέπει να εστιάζεται στον ίδιο τον πρώιμο διαχωρισμό αλλά στη διασφάλιση του ότι οργανώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επωφελούνται όλοι οι μαθητές, ανεξαρτήτως ικανοτήτων.

Προσπάθεια να μετριάσει ο οικιστικός διαχωρισμός: Η συγκέντρωση λιγότερο ευνοημένων νοικοκυριών σε συγκεκριμένες περιοχές επηρεάζει αρνητικά τις ευκαιρίες ζωής των ανθρώπων. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, πρέπει να δίνουν περισσότερη προσοχή στη δημιουργία περιοχών με περισσότερο μεικτούς οικισμούς και διαφορετικούς τύπους σχολείων. Τα μεικτά αυτά περιβάλλοντα μπορούν να μετριάσουν τις συνέπειες των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων.

Ενσωμάτωση της κοινωνικής κινητικότητας στις συστάσεις ανά χώρα: Δεδομένου ότι οι ευρύτεροι στόχοι της κοινωνικής κινητικότητας είναι η προώθηση των δίκαιων και ίσων ευκαιριών ζωής, τα κύρια στοιχεία όσον αφορά τις επενδύσεις σε ανθρώπους και υπηρεσίες συμβαδίζουν με τις συστάσεις της ετήσιας έρευνας (Annual Growth Survey) του 2016 για την ανάπτυξη. Οι συστάσεις ανά χώρα θα πρέπει να αποσκοπούν απαρεικλίτως στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων και στην προώθηση των ίσων ευκαιριών.

Για περισσότερες πληροφορίες

Η έκθεση «*Social mobility in the EU*» (Κοινωνική κινητικότητα στην ΕΕ) είναι διαθέσιμη στο <http://bit.ly/efmobility>

Για περισσότερες πληροφορίες, επικοινωνήστε με την Anna Ludwinek, διευθύντρια έρευνας, στην ηλεκτρονική διεύθυνση alu@eurofound.europa.eu.